

Válságok és válaszutak az európai integrációban

Halmi Péter (szerk.): *Tagállami integrációs modellek – A gazdasági kormányzás új dimenziói az Európai Unióban.* Dialóg Campus, Budapest, 2020, 275 o.

A csaknem 300 oldalas kötet a szerkesztő által írt bevezetővel együtt 13 tanulmányból áll. A kötet szerkesztője és egyik meghatározó szerzője Halmi Péter akadémikus, az európai gazdasági integráció témakörének itthon és külföldön egyaránt elismert művelője.¹ A kiváló szakemberekből, tapasztalt kutatókból álló szerzői gárda multidiszciplináris megközelítésben taglalja a gazdasági kormányzás és az európai integráció fő összefüggéseit, elsősorban a közgazdaságtan, a jogtudomány, valamint a nemzetközi és Európa-tanulmányok eredményeit hasznosítva. A tanulmányok az Európai Unió, illetve az integráció realitássá vált differenciálódásának a mibenlétét, okait és következményeit tárják az olvasó elé, az integrációelméleti alapoktól kezdve a gazdasági kormányzás szintjeinek, dimenzióinak a részletes bemutatásán, az integráció, a válságok hatásainak elemzésén, valamint az integráció arculatváltozásain keresztül egészen egyes szakpolitikák taglalásáig.

A kötetben vizsgált kérdések, problémafelvetések ma is időszerűek, a feldolgozott válságjelenségek és a rájuk adott válaszok, a válság és az integráció összefüggései, egymásra hatásai, ezek elméleti megközelítései és gyakorlati tanulságai napjainkban is aktuálisak. A tanulmányok a gazdasági kormányzás és ezzel összefüggésben az integráció témakörének különféle oldalait világítják meg, szervesen kapcsolódnak egymáshoz, s átfogják a témához tartozó legfontosabb kérdéseket. Az olvasó a könyv végére részletgazdag képet kap az uniós integráció modelljeiről és a gazdasági kormányzás összefüggéseiről, valamint ezek gazdasági, jogi, politikai vetületeiről.

A szerkesztő *Bevezetés: tagállami integrációs modellek* című tanulmánya (15–26. o.) az egész kötet tekintetében releváns alapvetést nyújt.

A kötet legnagyobb terjedelmű alkotórésze az ugyancsak *Halmi Péter* által jegyzett *Differenciált integráció: gazdasági integrációs modellek* című tanulmány (67–142. o.). Ebben a szerző mélyrehatóan elemzi a differenciált integráció gazdasági modelljeit, kategóriáit. A tanulmány az Európai Uniót differenciált együttműködések

¹ A szerző e területen megjelent főbb művei: *Elekes–Halmi* [2013a], [2013b], [2019], *Halmi* [2009], [2011], [2013], [2014], [2015a], [2015b], [2017], [2018c], [2019a], [2019b], [2020a], [2020d], [2020e], *Halmi–Vásáry* [2010a], [2010b], [2011], [2012]. A brexit témaköréből pedig: *Halmi* [2018b], [2020b], [2020c], [2020e], [2020f].

rendszereként tételezi. Az elsődleges joganyagban lehetővé tett formákat a gyakorlati megvalósulásuk révén mutatja be. Elemzi a differenciált integráció egyes eljárásainak hatékonyságát és jövőbeli szerepét. A szerző a differenciált integráció fogalmának több dimenzióját is bemutatja. Paradigmatikus meghatározással élve kijelenti: az Európai Unió és annak fejlődése a differenciált integráció rendszereként is felfogható. A differenciált integráció modelljének mélyelemzéséhez a kölcsönös függés és a politizáció (átpolitizáltság) fogalmait hívja segítségül, s e két fogalom dichotómiájának kontextusában, illetve kölcsönhatásában értelmezi a differenciált integrációt. Tanulságos és elgondolkoztató fejezetek szólnak a krízisek integrációra gyakorolt hatásairól. „Az európai integráció... egyúttal krízisekkel folytatott küzdelmek sora is volt.” (84. o.) A szerző gyakorlati példákkal szemlélteti mondanivalóját, a különféle integrációs elméletek fogalmi apparátusára támaszkodva. Az elemzés egyik szakirodalmi támasza *Tanja Börzel* [2005] munkája, amelyre annak kritikájával együtt hivatkozik a szerző. Rámutat, hogy az integrációnak a német professzor által mélyülésnek és szélesedésnek nevezett folyamatai között nagy vonalakban egybeesés mutatható ki az integráció történetében. Más szavakkal: „a vertikális és horizontális integráció nem állnak egymás útjában” (78. o.), azok fejlődési vonalai alapvetően azonos görbét rajzolnak föl. A tanulmány a gazdasági és monetáris unió értékelő áttekintése után bemutatja a kívánatos reform,² a GMU 2.0 kiépítésének lehetőségeit. Az elemzés alapul szolgálhat az integrációt ért legújabb kedvezőtlen hatások (Covid-19-járvány, ukrajnai háború, világgazdasági fragmentáció)³ felméréséhez is. E tanulmány a kötet feldolgozására vállalkozó olvasónak a többi fejezetben foglaltakhoz alapvetésül szolgálhat, amelyhez, akárcsak egy csillagtúra középpontjához, mindig érdemes visszatérni – például, ha a Bizottság 2017-ben kiadott, az Európai Unió jövőjéről szóló fehér könyvről, illetve az abban található öt forgatókönyvről szeretne átfogó képet kapni.

Palánkai Tibor Integráció és kohézió az EU-ban című tanulmánya (27–50. o) az integráció elméleti alapjainak, a globalizáció és a globális integráció mibenlétének, alapelemeinek bemutatásával a kötet további tanulmányaihoz is fontos megalapozást nyújt. A tanulmány középpontjában álló ellentmondás: a globalizáció jóléti előnyei mellett az egyenlőtlenségek is jelentősen megnövekedtek. E probléma integrációelméleti és közgazdaság-tudományi összefüggéseit elemezve a szerző részletesen bemutatja a globalizáció, az integráció és az egyenlőtlenség elméleteit (különösen *Piketty* [2015] és *Milanovic* [2016]). Az egyenlőtlenségek növekedése, illetve – a tanulmányban empirikus adatok alapján is igazoltan – szélsőségessé válása a 2008. évi pénzügyi válság következményeivel együtt kohéziós válsághoz vezetett. Ez visszavetette az integráció támogatását, végső soron gyengítette a polgárok EU-ba vetett bizalmát. Az „erkölcsileg elfogadhatatlan, szociálisan veszélyes és gazdaságilag költséges” egyenlőtlenségek fölszámolására szolgáló „szociális állam”, „jóléti állam” és a „szociális piacgazdaság” koncepcióinak és a kapcsolódó dilemmáknak az áttekintését a szerző

² A GMU reform fő területeiről lásd *Halmi* [2018c], [2020a], [2020d], [2020e], [2021a], [2021b], [2021c], [2022b].

³ A jelzett témakörökről lásd *Halmi* [2022a], [2023a], [2023b], [2023d], [2023e], [2024b], [2024d], [2025].

saját válasza követi: a polgárai számára a tisztas jölét és az emberléptékű életviszonyok biztosítását garantáló szociális állam modellje mellett áll ki. A lisszaboni szerződés „szociális piacgazdaság” fogalmát kiegészítve a „demokratikus és versenyképes ökoszociális piacgazdaság” formulájának a bevezetésére tesz javaslatot. Talán nem várhatjuk, hogy a három új jelzővel (amelyek közül az „ökoszociális” nem teljesen előzmény nélküli) kiegészült terminus a közeljövőben ténylegesen beépüljön az integráció alapszerződéseibe, de mindenképp ösztönözhet az európai építmény eredeti célkitűzéseinek megőrzésére.

Koller Boglárka Többsebességű vagy menüválasztásos jövő? A differenciált integráció elméleti és gyakorlati kérdései az Európai Unióban című tanulmányában (51–66. o.) amellet érvel, hogy a differenciált integráció a létező integrációelméletek eszköztárával, illetve azok keretében nem értelmezhető teljeskörűen; olyan jelenség, amely egészen új elméleti magyarázatot kíván. A differenciált integráció az európai egységfolyamatot magyarázó olyan teória, amely képes választ adni a különböző integrációs együttműködési formák, valamint az integráció továbbfejlődési irányainak megértéséhez. A szerző áttekintést ad a differenciált integráció elméletének és gyakorlati megvalósulásainak a Közösségek történetén áthúzódó fejlődéséről. A tanulmány központi állítása, hogy az Unióra mint a differenciált integráció komplex rendszerére kell tekinteni, s eddigi és további fejlődését is ennek megfelelően szükséges feltérképezni és mérni. A differenciált integráció kétirányú: „csalogató” és „kényszerítő” hatása az integrációs folyamat fékezését is előidézheti. Koller szerint ez a folyamat azzal jár, hogy a felvételre várakozó államok számára az uniós csatlakozás különböző „klubok” közötti választást jelent.

Benczes István tanulmánya (Maastrichti kompromisszum: vele vagy nélküle? 143–166. o.) alapos elemzést nyújt a gazdasági unió kiteljesítéséhez szükséges fiskális szabályok bevezetésével kapcsolatos törekvésekről, azok eredményeiről, illetve a fiskális unió megteremtésének lehetőségeiről. A tagállami költségvetésekbe beavatkozó közösségi diszkrecionális döntésektől a fiskális fegyelem numerikus szabályokkal és a szabályok, eljárások, rögzített mechanizmusok révén történő erősítésén át a közösségi intézmények létrehozásáig húzódik a fiskális unióhoz vezető út. Az olvasó összetett, gazdag szakirodalmi hivatkozásokkal megalapozott képet kap arról, hogy a 2008-ban indult pénzügyi válság milyen formákban adott lökést a tagállamok fiskális együttműködésének (hatos, majd kettes törvénycsomag, fiskális paktum). A szerző szerint az uniós gazdaság- és szociálpolitikák koordinálásának éves keretként 2011-ben útjára indított *európai szemeszter* volt az egyetlen olyan reformeredmény, amely – a kormányközi alkukkal szemben a szupranacionalitást erősítve – hatásköröket biztosított a Bizottságnak a tagállami gazdaságpolitikák folyamatos nyomon követésére. A tanulmány meggyőzően érvel amellet, hogy hibás az ún. fiskális paktum premisszája, miszerint a gazdasági visszaesés következménye és nem okozója az államháztartási hiánynak. Ezzel szemben az állítható, hogy a tagállami költségvetési pozíciók romlása többnyire csak következménye, nem pedig kiváltó oka volt az egyéb válságjelenségeknek, amelyeknek gyökerei nem a köz-, hanem a magánszektorban vannak. A szerző ezért olyan újabb paktum elfogadását sürgeti, amelynek célja kifejezetten a versenyképesség javítása. A tanulmány a fiskális unióval kapcsolatos

elképzelések vázlatát adja, amiből kitűnik, hogy több kapcsolódó tervezet tartalmazza a szupranacionális „pénzügyminiszter” intézményének ideáját, s jelzi a megvalósítási tervezett „fiskális föderalizmus” és a tagállami szuverenitások határait. A fiskális unió egyik legmerészebb megfogalmazását adó ún. „öt elnök jelentésében” sincs szó viszont a kevésbé versenyképes, szegényebb államok támogatását lehetővé tevő állandó transzfermechanizmusok bevezetéséről; azaz a föderalizmus alapjául szolgáló közös adóztatás kérdése nem került napirendre. A fiskális unió – jegyzi meg végül szkeptikusan a szerző – méreténél fogva legfeljebb alkalmi stabilizációs eszközként funkcionálna. Ez még bizonyosan nem elegendő ahhoz, hogy egy majdani politikai unió alapjául szolgálhasson: a maastrichti kompromisszum felmondása rövid távon nem realitás. Természetesen nem látjuk, hogy mit hoz a jövő, továbbra is igaz, hogy az európai integráció nyílt végű projekt (*open finalité politique*).

Csaba László *A költségvetési és bankunió: vízváltató a többsebességes EU-ban* című tanulmánya (167–182. o.) a jórészt a pénzügyi válságra adott uniós válaszok lényegét a változások jelentőségét, horderejét jelző fajsúlyos állításokban fogalmazza meg. A költségvetési és bankunió létrehozásával a nemzetek fölötti döntéshozatal új rendje jött létre, amelyből csak az integrációból való távozással lehet kilépni. Az Európai Unió eme intézkedésekkel alapjaiban alakult át, az euróövezetben pedig új minőségű, szupranacionálissá mélyült integráció jött létre. A szerző szerint az Unió a költségvetési és bankuniót érintő döntések nyomán immár egyértelműen a többsebességes integráció modellje alapján működik. A fiskális együttműködés kapcsán központi kérdés, vajon az országok költségvetési politikái a pénzügyi válságra azonos választ tudnak-e adni, létrejön-e *szakmai közmegegyezés* s az ezen alapuló *hitelesség*. A szerző példákkal illusztrálva rámutat, hogy a formális intézmények (például költségvetési tanácsok) meglétéből nem következik automatikusan a szabálykövető magatartás, sőt ilyen intézmények híján is lehet sikeres államháztartási konszolidációt végrehajtani, és viszont. A szabályalapú költségvetés hatékonyságát illetően ezért megalapozottnak tekinthető a – Benczes Istvántól kölcsönvett jelzővel élve – agnosztikus szakirodalmi álláspont. A bankunióról szólva a szerző szakirodalmi álláspontokra hivatkozva, *normatív nagyotmondást* emlegetve felhívja a figyelmet, hogy a „bankunió” szemantikai értelme túlmutat az eddig megvalósult együttműködés szintjén. E körben részletesen elemzi az eddigi eredményeket és hiányokat az együttműködés négy területén (a nagy bankok közös felügyelete, a határokon átívelő banki tevékenységek egységes rendszer szerinti szabályozása, az Európai Stabilitási Mechanizmus, valamint az egységes európai betétbiztosítási alap létrehozása). A tanulmányban vizsgált másik lényegi kérdés az Európai Központi Bank elszámoltathatóságának szükségessége. Ennek az az alapja, hogy az EKB a nemzeti központi bankok valamennyi funkcióját gyakorló jegybankká vált. A szerző rámutat: bár a költségvetési és bankunió által létrehozott „táncrend” nem az elméleti alapon megvalósítható leginkább vegytiszta megoldás, nem feltétlenül működésképtelen. A nem optimális elrendezés a politikailag még lehetségest jelentheti. A szerző a gazdasági és politikai realitások talaján megmaradva értékeli az egyes szabályozási konstrukciókat, a problémákra adható válaszokat, s javaslatokat is kínál. A költségvetési és bankunió keretének demokratikus jellegével kapcsolatos kritikákat nem cáfolja, de

jelzi, hogy a fókusz a jövőre kell állítani. Kiindulópontja: a többsebességes integráció ténykérdés, így a koherens megoldások számonkérése megalapozott lehet elméletben, de gyakorlati haszna csekély. Végül, e tanulmánynak is fontos eleme, hogy az integráció elmélyülése, jelen esetben a bankunió keretében mélyülő együttműködés egyúttal a kívülállók helyzetét megnehezíti, megsokszorozza a kiettségüket. A kívülálló pozíciójának választása egyúttal másodrendű tagságot is jelent, így az alapvetően az érintett tagállam politikai-stratégiai jellegű döntése.

Kutasi Gábor Külső egyensúlytalanság az euróövezetben. Megoldás-e a többszintű kormányzás? című tanulmányának (183–196. o.) alapvetése szerint a pénzügyi válságot megelőzően – a szerző által részletesen, ábrákkal illusztrált módon bemutatott ún. fordított Balassa–Samuelson-hatás érvényesüléseként – éppen a magasabb kockázatú országok nyúltak a hitelfelvétel eszközhöz mind az állami, mind a magán-szektorra. A nem külkereskedelem-képes szolgáltatásokra fölvert hitelek által generált kereslet viszont termelékenységi többlet nélkül növelte a béreket, összességében a versenyképesség rovására. A versenyképességi különbségek, a fiskális fegyelem iránti elkötelezettség eltérő mértéke az egységes valutaövezet folyó fizetési mérlegének egyensúlytalanságához vezetett. Az egyenlőtlenségek kezelést igényelnek; kérdés, hogy a többszintű kormányzás milyen megoldást kínál. Ilyen makrogazdasági és államháztartási viszonyok között a fiskális unió létrehozása csak nagy erkölcsi kockázat mellett volna lehetséges. A szerző ugyanerre figyelmeztet az Unió által kibocsátandó eurókötvényekkel kapcsolatban: ez arra bátorítana egyes tagállamokat, hogy a fiskális kockázatközösséget egyfajta végső hitelezőnek tekintsék. Az érintett országok deficitre való hajlamának, továbbá az adóversenynek és a jóléti populizmusnak a kezelésére az adóharmonizáció (adóunió), a szociális alapok föderális kezelése, illetve a jövedelempolitika harmonizációja szolgálhat tartós megoldásként. A szerző szerint rövid távon ezen eszközök bevezetése a fiskális unió keretei között csak mérsékelt politikai realitással bíró forgatókönyv.

Györfly Dóra Erkölcsi kockázat és szolidaritás a GMU-ban: a görög válság tanulságai című írása esettanulmány (197–208. o.), amelyből azonban több távolabb mutató következtetés is levonható. „Az Unió nem felel a tagállamok központi kormányzatának... kötelezettségeiért, és nem vállalja át azokat” (204. o.) – így szól az egyik, a pénzügyi válság révén megdőlt tabu. A közösségi beavatkozás erkölcsi kockázatától, azaz az attól való félelem, hogy a kimentések a befektetőket felelőtlen hitelezésre ösztönzik, a szolidaritás határai kijelölésének szükségességére hívják fel a figyelmet. A tanulmány Görögország euróövezetből való kilépésének elmaradásával kapcsolatos következtetései a pertraktált elvi megfontolások mellett még egy súlyosan latba eső tényezőre világítanak rá: a görögök kimentésének az európai közösségi szolidaritás megnyilvánulásaként is felfogható gesztusa egy másik szemszögből nézve a grexit hatalmas költségeinek az elkerülésére az egymásrataltság miatt megtett, ilyen értelemben determinált lépés volt. Másképpen: kérdés, hogy amennyiben az euróövezetből való kilépés hatalmas költségeinek közvetett motivációját figyelmen kívül hagyjuk, vajon az Unió részéről gyakorolt szolidaritási reflex ugyanúgy működött volna-e.

Kecskés László A jogharmonizáció integrálójának gyengülése című tanulmányában (209–228. o.) a jogharmonizáció és az integráció összefüggéseire fókuszál. *Király*

Miklós pedig *A nemzetközi magánjog kodifikálásának útjai az Európai Unióban és tagállamaiban* című tanulmányában (229–236. o.) a jogharmonizáció speciális kérdésével, a nemzetközi magánjog egységesítésével foglalkozik.

Várkonyi László *Intézményközi harcok az EU kereskedelempolitikai döntéshozatali, jogalkotási folyamataiban* című tanulmánya (237–248. o.) a Bizottság és a tagállamok, valamint az Európai Parlament és a Tanács közötti konfliktusokat mutatja be. Az előbbi esetben a hatásköri harcok feloldása az Európai Unió Bírósága által adott vélemények, illetve az alapszerződések módosítása révén történt meg. Az Európai Bíróság 2017 nyarán megerősítette a kizárólagos közösségi kompetenciát a beruházásvédelem kivételével az összes kereskedelempolitikai területen (beleértve a szolgáltatások kereskedelmét és a szellemi tulajdonjogok kereskedelmi aspektusait is). Ennek fényében lehetővé válik olyan szabadkereskedelmi megállapodások létrehozása, ahol az eddig követett gyakorlattal ellentétben már kizárólag az EU jelenik meg részes félként, a tagállamok pedig nem. Az EU közös kereskedelempolitikájának alakításában a Bizottság és a Tanács mellett az EP is érdemi szereplő lett, ennek minden előnyével és nehézségével. E részben a szerző jogszociológiai igénytel megírt elemzést ad az uniós döntéshozatali folyamatokról, a Tanács és az Európai Parlament vitájáról. A szerző rögzíti: az intézmények közötti új egyensúly megtalálását és a zavartalanabb együttműködést az EP szerepének megerősödése önmagában nem oldja meg. Ráadásul a kereskedelempolitika kizárólagos uniós hatásköreinek kibővülése miatt a nemzeti parlamentek elveszíthetik korábbi jogosítványukat a kereskedelmi megállapodások jó részének ratifikálására, ami várhatóan újabb problémákat és feszültségeket teremt.

Hetényi Géza *Többsebességű Európa: Magyar érdekek a Gazdasági és Monetáris Unió mélyítése során* című tanulmányában (249–262. o.) a GMU mélyítését az európai integráció legkézzelfoghatóbb manifesztációjaként mutatja be. A szerző visszatérően hangsúlyozott állítása, hogy a GMU mélyítésének előrehaladásával (például a fiskális szerződés koordinációs mechanizmusra vonatkozó egyes rendelkezései, a Szanálási Alaphoz kapcsolódó védőháló, illetve az abból való kimaradás) a csatlakozás esélyei egyre gyengülnek. Az euróövezet intézményesülésének kézzelfogható megnyilvánulása a kizárólag az oda tartozó tagállamok pénzügyminisztereit tömörítő, a Gazdasági és Pénzügyi Tanács (Ecofin) ülése előtti napon rendszeresített ún. eurócsoport-találkozók, továbbá a fiskális szerződés alapján immár formalizáltan működő euróövezeti csúcstalálkozó. A tanulmány számba veszi a Magyarország euróövezetbe való csatlakozása kapcsán mérlegelni érdemes szempontokat (a reálkonvergencia szintjét, a hazai gazdaság valutaövezetbe való integráltságát, a kamatkörnyezet kérdését, a monetáris politikával kapcsolatos megfontolásokat, az önálló árfolyam-politika feladásának hatásait, ideértve a szuverenitás – további – részleges megosztását is). Az optimális valutaövezetek (OCA) elméletéből a szerző azt a következtetést vonja le, hogy akkor érdemes belépni az euróövezetbe, ha csekély az aszimmetrikus sokkok bekövetkezésének esélye.

Várkonyi László kötetben szereplő második tanulmányának (*Lisszaboni Szerződés: EU-s és tagállami beruházási hatáskörök*, 263–278. o.) kiindulópontja a lisszaboni szerződés, amely kibővítette a közös kereskedelempolitika tárgyi hatályát a *külföldi*

közvetlen beruházásokkal. A kereskedelmi és beruházási szabályozás fejlődésének bemutatásakor kiemelt figyelmet fordít a szerző az Európai Bizottság hatásköri, hatalmi törekvéseire, s a tagállamok, valamint a Bizottság közötti ezzel összefüggő feszültségeket, főbb konfliktuspontokat is megvilágítja. Intézményszociológiai megközelítésben vizsgálja a közös uniós beruházáspolitikai terén elfogadott uniós szabályozás körüli vitákat. A tagállamok sikerrel álltak ellen a Bizottság azon törekvésének, hogy a beruházási politika egésze kizárólagos közösségi hatáskörbe kerüljön. A szerző e küzdelem érdekes és meggyőző politikai és szociológiai magyarázatát adja, s egyúttal fontos összefüggésre mutat rá: „a kétoldalú megállapodások ezzel együtt nem gyengítik, hanem inkább erősítik az EU közös beruházási politikáját. A tagállamok ugyanis... kénytelenek ügyelni arra, hogy megállapodásaik tartalma összhangban legyen az EU-megállapodásokkal, így a BIT-k tartalmi konvergenciája fokozatosan növekszik.” (280. o.)

A kötet alapos, mély ismereteket nyújt a témakör leglényegesebb kérdéseiről. Bemutatja, hogy milyen szerepet játszhat az európai gazdasági kormányzás kiépülése az integrációs folyamat dinamizálásában, továbbá értékeli a „teljes” gazdasági unió kiépítésére és az euróövezet jövőjére vonatkozó lehetőségeket és kilátásokat, rámutatva azokra a tagállamok közötti különbségekre is, amelyek az egyes szabályozások alkalmazása körében figyelhetők meg. A legjelentősebb – s a kötet szinte minden tanulmányában központi – kérdés a differenciált integráció előrehaladása, sajátosságai, belső hatásmechanizmusai és következményei. A differenciált integráció bővítheti az európai integráció hatókörét, de hosszabb távon – a megerősített együttműködések, egyéb klubok exkluzivitásának mélyülésével párhuzamosan – nehezítheti is azt, illetve magában hordozza a dezintegrációs folyamatok felerősödésének lehetőségét is.

A kötet jól szerkesztett, jól követhető, az egyes összetett, bonyolultabb témák megértését – azok esetenként többszöri, de mindig változó nézőpontból való tárgyalása mellett – táblázatok és ábrák segítik. Mindennek köszönhetően a könyv nem kizárólag a közgazdaságtan, jog, politikatudomány, Európa-tanulmányok területén dolgozó, kutató szűkebb szakmabeliek, hanem a téma megismerése iránt érdeklődő szélesebb olvasóközönség számára is hasznos ismereteket nyújt.

Felhasznált irodalom

- BÖRZEL, T. A. [2005]: Mind the Gap! European Integration between Level and Scope. *Journal of European Public Policy*, 12. évf. 2. sz. 217–236. o.
- ELEKES ANDREA–HALMAI PÉTER [2013a]: Growth Model of the New Member States: Challenges and Prospects. *Intereconomics*, 48. évf. 2. sz. 124–130. o.
- ELEKES ANDREA–HALMAI PÉTER [2013b]: Az új tagállamok növekedési modellje: Kihívások és kilátások. *Külgazdaság*, 57. évf. 7–8. sz. 32–66. o.
- ELEKES ANDREA–HALMAI PÉTER [2019]: How to overcome the crisis of the European growth potential? The role of the government. *European Journal of Comparative Economics*, 16. évf. 2. sz. 313–334. o.

- HALMAI PÉTER [2009]: Felzárkózás és konvergencia az Európai Unióban. Statisztikai Szemle, 87. évf. 1. sz. 41–62. o.
- HALMAI PÉTER [2011]: Válság és potenciális növekedés az Európai Unióban. Közgazdasági Szemle, 58. évf. 12. sz. 1059–1081. o.
- HALMAI PÉTER [2013]: Európai integráció és szuverenitás. A gazdasági kormányzás új dimenziói. Magyar Tudomány, 174. évf. 4. sz. 411–421. o.
- HALMAI PÉTER [2014]: Krízis és növekedés az Európai Unióban. Európai modell, strukturális reformok. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- HALMAI PÉTER [2015a]: Az európai növekedési potenciál eróziója és válsága. Közgazdasági Szemle, 62. évf. 4. sz. 379–414. o.
- HALMAI PÉTER [2015b]: Structural Reforms and Growth Potential in the European Union. Public Finance Quarterly, 60. évf. 4. sz. 510–525. o.
- HALMAI PÉTER [2017]: Új geometria: „teljes” gazdasági és monetáris unió? A gazdasági kormányzás új dimenziói az Európai Unióban. Magyar Tudomány, 178. évf. 1. sz. 6–17. o.
- HALMAI PÉTER [2018a]: Az európai növekedési modell kifulladására. Közgazdasági Szemle, 65. évf. 2. sz. 122–160. o. <https://doi.org/10.18414/ksz.2018.2.122>.
- HALMAI PÉTER [2018b]: A Brexit lehetséges gazdasági hatásai. Gazdaságtani alapok, módszertani lehetőségek. Európai Tükör, 21. évf. 2. sz. 7–32. o.
- HALMAI PÉTER [2018c]: Európai reformok: Többsebességű Európa? Differenciált gazdasági integráció versus átfogó reform. Európai Tükör, 21. évf. 3. sz. 21–44. o.
- HALMAI PÉTER [2019a]: Konvergencia és felzárkózás az euróövezetben. Közgazdasági Szemle, 66. évf. 6. sz. 687–712. o. <https://doi.org/10.18414/ksz.2019.6.687>.
- HALMAI PÉTER [2019b]: Felzárkózás és konvergencia az európai integráció rendszerében. Megjelent: Kovács Lajos Péter (szerk.): Közel Európa távol. Éghajlat Könyvkiadó, Budapest, 189–230. o.
- HALMAI PÉTER [2020a]: Európai gazdasági integráció. Dialóg Campus, Budapest.
- HALMAI PÉTER [2020b]: A brexit gazdaságtana. Megjelent: Halmi Péter (szerk.): A brexit forgatókönyvei és hatásai. Dialóg Campus, Budapest, 83–208. o.
- HALMAI PÉTER [2020c]: A dezintegráció gazdaságtana. A brexit esete. Közgazdasági Szemle, 67. évf. 9. sz. 837–877. o. <https://doi.org/10.18414/ksz.2020.9.837>.
- HALMAI PÉTER [2020d]: GMU 2.0: felelősség versus szolidaritás? Külgazdaság, 64. évf. 9–10. sz. 3–34. o. <https://doi.org/10.47630/KULG.2020.64.9-10.3>.
- HALMAI PÉTER [2020e]: Mélyintegráció. A Gazdasági és Monetáris Unió ökonómiája. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- HALMAI PÉTER [2020f]: A populizmus ára: a Brexit-adó. Magyar Tudomány, 181. évf. 12. sz. 1621–1635. o. <https://doi.org/10.1556/2065.181.2020.12.6>.
- HALMAI PÉTER [2021a]: Középpontban a reziliencia. A Gazdasági és Monetáris Unió mélyülésének egyes tényezői. Pénzügyi Szemle, 66. évf. 1. sz. 7–31. o. https://doi.org/10.35551/PSZ_2021_1_1.
- HALMAI PÉTER [2021b]: Konvergencia versus divergencia? Kríziskezelés és kilábalás az Európai Unióban. Külgazdaság, 65. évf. 1–2. sz. 45–48. o. <http://doi.org/10.47630/KULG.2021.65.1-2.45>.
- HALMAI PÉTER [2021c]: Bevezető gondolatok. Európai reformok: az euró jövője, európai perspektívák. Megjelent: Halmi Péter (szerk.): A Gazdasági és Monetáris Unió jövője. Európai perspektívák. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 7–21. o.

- HALMAI PÉTER [2021d]: GMU 2.0? Teljes GMU felé. Megjelent: *Halmi Péter* (szerk.): A Gazdasági és Monetáris Unió jövője. Európai perspektívák. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 21–62. o.
- HALMAI PÉTER [2021e]: A Gazdasági és Monetáris Unió rendszerének egyes sajátosságai. Megjelent: *Halmi Péter* (szerk.): A Gazdasági és Monetáris Unió jövője. Európai perspektívák. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 197–288. o.
- HALMAI PÉTER [2022a]: Poszt-Covid kilábalás: középpontban a kínálati oldal. *Külgazdaság*, 66. évf. 1–2. sz. 58–71. o. <https://doi.org/10.47630/KULG.2022.66.1-2.58>.
- HALMAI PÉTER [2022b]: Responsibility versus Solidarity? Key Issues for the EMU Reform. *Romanian Journal of European Affairs*, 22. évf. 1. sz. 85–103. o.
- HALMAI PÉTER [2023a]: Poszt-covid infláció, gazdaságpolitikai mix az euróövezetben. *Külgazdaság*, 67. évf. 1–2. sz. 53–67. o. <https://doi.org/10.47630/KULG.2023.67.1-2.53>.
- HALMAI PÉTER [2023b]: Globalizáció versus deglobalizáció. *Hitelintézeti Szemle*, 22. évf. 2. sz. 5–24. o. <https://doi.org/10.25201/HSZ.22.2.5>.
- HALMAI PÉTER [2023c]: Fenntartható növekedés, növekedési potenciál: A potenciális növekedés irányzatai az Európai Unióban. *Pénzügyi Szemle*, 69. évf. 1. sz. 47–64. o. https://doi.org/10.35551/PSZ_2023_1_3.
- HALMAI PÉTER [2023d]: Háborús sokk és gazdaság. *Magyar Tudomány*, 184. évf. 9. sz. 1101–1111. o. <https://doi.org/10.1556/2065.184.2023.9.3>.
- HALMAI PÉTER [2023e]: War shock and the economy: Some economic impacts of Russian aggression in Ukraine. *Hungarian Journal of Legal Studies*, 64. évf. 4. sz. 545–559. o. <https://doi.org/10.1556/2052.2024.00005>.
- HALMAI PÉTER [2024a]: Fenntarthatóság a közgazdaságtanban. Kiindulópontok és megválaszolható kérdések. Megjelent: *Halmi Péter* (szerk.): Fenntarthatóság a közgazdaságtudományban: Elméleti alapok, alkalmazások. Metropolitan Egyetem–Akadémiai Kiadó, Budapest, 11–46. o.
- HALMAI PÉTER [2024b]: GMU 2.0? Teljes GMU felé. Megjelent: *Halmi, Péter* (szerk.): Fenntarthatóság a közgazdaságtudományban: Elméleti alapok, alkalmazások. Metropolitan Egyetem–Akadémiai Kiadó, Budapest, 21–62. o.
- HALMAI PÉTER [2024c]: Fenntartható növekedés, növekedési potenciál. Megjelent: *Halmi Péter* (szerk.): Fenntarthatóság a közgazdaságtudományban: Elméleti alapok, alkalmazások. Metropolitan Egyetem–Akadémiai Kiadó, Budapest, 103–138. o.
- HALMAI PÉTER [2024d]: Sokkok utáni kilábalás az euróövezetben a poszt-covid időszakban: középpontban az egyensúly és a kínálati oldal. *Külgazdaság*, 68. évf. 1–2. sz. 62–77. o. <https://doi.org/10.47630/KULG.2024.68.1-2.62>.
- HALMAI PÉTER [2024e]: Globalizáció, deglobalizáció, fragmentáció. Az EU kereskedelempolitikai kihívásai. Megjelent: *Győrffy Dóra–Benczes István–Rosta Miklós* (szerk.): *Közgazdaságtan és gazdaságpolitika. Tanulmányok Csaba László 70. születésnapja alkalmából.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 121–140. o. https://mersz.hu/dokumentum/m1126kegp__59/.
- HALMAI PÉTER [2024f]: Mélyintegráció-paradigma. *Közgazdasági Szemle*, 71. évf. 5. sz. 514–558. o. <http://dx.doi.org/10.18414/KSZ.2024.5.514>.
- HALMAI PÉTER [2025]: Globális dezintegráció? A globális szabadkereskedelem víziójától a geoökonómiai fragmentációig. *Külgazdaság*, 69. évf. 1–2. sz. 51–65. o. <https://doi.org/10.47630/KULG.2025.69.1-2.51>.
- HALMAI PÉTER–VÁSÁRY VIKTÓRIA [2010a]: Real convergence in the new Member States of the European Union (Shorter and longer term prospects). *European Journal of Comparative Economics*, 7. évf. 1. sz. 229–253. o.

- HALMAI PÉTER–VÁSÁRY VIKTÓRIA [2010b]: Growth Crisis in the EU: Challenges and Prospects. *Intereconomics*, 45. évf. 5. sz. 329–336. o.
- HALMAI PÉTER–VÁSÁRY VIKTÓRIA [2011]: Crisis and economic growth in the EU: Medium and long-term trends. *Acta Oeconomica*, 61. évf. 4. sz. 465–485. o.
- HALMAI PÉTER–VÁSÁRY VIKTÓRIA [2012]: Convergence crisis: economic crisis and convergence in the European Union. *International Economics and Economic Policy*, 9. évf. 3. sz. 297–322. o.
- MILANOVIC, B. [2016]: *Global Inequality. A New Approach for the Age of Globalization*. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge (MA)–London.
- PIKETTY, T. [2015]: *A tőke a 21. században*. Kossuth Kiadó, Budapest.

Horváth Dóra

Horváth Dóra a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Közigazgatás-tudományi Doktori Iskolájának hallgatója (e-mail: dori.horvath14@gmail.com).